

ЕЛЕМЕНТИ МЕДІАОСВІТИ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Дика Н. М., Глазова О. П.

ВСТУП

В умовах реформування вітчизняної системи освіти виникла необхідність урахування особливостей інформаційного суспільства. Законом України «Про освіту» та проектом Державного стандарту базової середньої освіти передбачено формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності. Змістова лінія програми Нової української школи «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах і використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти.

За дотримання принципу наступності вчитель-словесник має продовжити розпочате в початкових класах формування в учнів медійної компетентності як важливого складника комунікативної компетентності.

Отже, у програмі враховано взаємодію мовної освіти з таким особливим видом освіти, як медійна; вплив медійної грамотності на формування життєво важливих компетентностей учня нині надзвичайно актуальний¹.

У 2016 р. затверджено нову редакцію «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», головна ідея якої полягає в «підготовці дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формуванні у громадян медіаінформаційної грамотності й медіакультури відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей²». Проте питання практичного впровадження в школі медійної освіти, кінцевим результатом якої має стати практична медіаграмотність, залишається недостатньо дослідженим.

Метою дослідження є ознайомлення вчителів-словесників зі шляхами впровадження у шкільний курс лексикології елементів

¹ Дика Н., Глазова О. Робота з медійним текстом в умовах модернізації навчальних програм з української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 31. С. 40. DOI: 10.28925/2311-2409.

² Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>.

медійної освіти, способами формування вмінь розпізнавати дезінформацію, маніпуляцію, пропаганду на основі аналізу вжитих у тексті слів, а також із прикладами лексичних вправ і завдань, виконання яких сприятиме формуванню в учнів практичної медіаграмотності.

Проблеми медіаосвіти та медіаграмотності розкривають у наукових дослідженнях: О. Баранова, О. Баришполец, О. Волошенко, В. Іванова, В. Лобода, А. Литвин, В. Монастирський, Н. Найдьонова, Л. Наконечна, С. Пензін, Б. Потятиник, Г. Почепцов, В. Різун та ін. Методичні аспекти цієї проблеми розкрито в публікаціях Д. Баранник, М. Вашуленка, Л. Мацько, Т. Симоненко, Г. Шелехової та ін. Питання формування медіакомпетентності педагогічних працівників висвітлюють у своїх працях такі дослідники, як Л. Найдьонова, Б. Потятиник, Г. Онкович та ін. Науковці досліджують питання впливу медіа на окрему особистість і громадську свідомість, маніпулятивні можливості медіа, особливості формування критичного мислення в умовах інформаційних, дезінформаційних і пропагандистських впливів. Попри значну наукову вартісність, виразного зв'язку із завданнями формування засобами шкільної освіти медійної грамотності, конкретних рекомендацій для шкільного вчителя більшість із праць вказаних авторів не містять.

1. Реалізація елементів медіаосвіти під час навчання лексикології в закладах загальної середньої освіти

Вплив медіа на людину неухильно зростає, зумовлює її поведінку, вчинки, погляди й цінності – досить часто споживачі медіа сплутують факти з їх інтерпретацією, не можуть скласти оцінку події, правильно визначити її причину. Наслідком буває розвиток депресивних станів, неврозів, фобій, а також зниження самооцінки, ослаблення пам'яті й інтелекту.

Розроблена ЮНЕСКО навчальна програма і система компетентностей у сфері медійної та інформаційної грамотності (Media and Information Literacy) об'єднала ці дві різні галузі, цілі і завдання яких можна увиразнити в таблиці 1.

Сучасна стратегія ЮНЕСКО полягає в поєднанні традиційних концептів медіаграмотності й інформаційної грамотності у спільний концепт МІГ і є підґрунтям свободи слова й інформації, оскільки дає громадянам змогу зрозуміти функції засобів масової інформації та інших постачальників інформації, критично оцінювати їхній зміст, а також ухвалювати обґрунтовані рішення, будучи як користувачами, так і виробниками інформації й медіаконтенту.

Media and Information Literacy

Медійна грамотність	Інформаційна грамотність
<ul style="list-style-type: none"> • розуміти роль та функції медіа в демократичному суспільстві; • розуміти умови, за яких медіа зможуть виконувати свої функції; • критично оцінювати контент медіа у світлі притаманних їм функцій; • взаємодіяти з медіа для самовираження та участі в демократичних процесах; • актуалізувати навички, в т. ч. роботи з ІКТ, необхідні для створення контенту користувача. 	<ul style="list-style-type: none"> • визначати і формулювати інформаційні потреби; • знаходити та отримувати доступ до інформації; • оцінювати та систематизувати інформацію; • використовувати та передавати інформацію із дотриманням етичних норм; • застосовувати навички роботи з ІКТ для обробки інформації.

У концепції «Нова українська школа» виокремлено «інформаційно-цифрову компетентність», яка має бути набута учнями протягом навчання у школі. Така компетентність включає, зокрема, інформаційну та медіаграмотність, що «передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні³».

Термін «медіаграмотність» в Україні визначають як «сукупність знань, навичок та умінь, які дають змогу людям аналізувати, критично оцінювати і створювати повідомлення різних жанрів і форм для різних типів медіа, розуміти й аналізувати процеси функціонування медіа в суспільстві, та їхній вплив⁴».

Проектом Державного стандарту базової середньої освіти передбачено формування необхідних в інформаційному суспільстві вмінь⁵:

- застосовувати «різні види критичного читання текстів/ медіатекстів на відому та нову тематику»;
- знаходити «явну чи приховану інформацію з одного чи кількох джерел»;
- розрізняти «очевидну та приховану інформацію»;
- визначати «актуальність і несуперечливість інформації на основі власного досвіду, критично сприймаючи думки інших»;
- добирати «аргументи для спростування чи підтвердження їх»;

³ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. С. 11. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

⁴ Медіаосвіта і медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенко ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. С. 10.

⁵ Державний стандарт базової середньої освіти (проект). С. 4–9. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/standart-1206.pdf>.

- розрізняти об'єктивні факти і суб'єктивні судження в тексті/ медіатексті»;
- розпізнавати «маніпулювання емоціями та протистояти їм»;
- висловлювати та обґрунтовувати «власне ставлення до наданої в тексті/ медіатексті інформації, спираючись на текст/медіатекст»;
- визначати «надійність і достовірність інформації, наводячи окремі докази з тексту і власного досвіду, зважаючи на думки інших»;
- брати участь в онлайн-взаємодії, онлайн-дискусіях, «зокрема виступаючи в ролі їх організатора та модератора», розпізнавати «розбіжності в думках, толерантно обстоювати власну позицію, дотримуючись етикету», розпізнавати «деякі прояви маніпулятивних впливів у цифровому просторі» та уникати їх.

Надзвичайно важливим у цьому контексті є вимога проєкту Державного стандарту щодо формування вміння висловлювати «свою думку про окремі особливості структури та мовного оформлення тексту щодо їхньої ролі у вираженні змісту тексту/медіатексту⁶».

Саме мовне оформлення медіатексту, зокрема використана його автором лексика, дає можливість критично оцінювати зміст і визначати рівень правдивого викладення інформації. Передусім ідеться про визначення так званих фейкових новин.

Фейкові новини відрізняються двома важливими особливостями⁷:

- вони видаються «новішими» за інші, тобто відрізняються інформаційно;
- вони емоційніші за інші повідомлення.

Перенесений на емоційний складник акцент відтісняє зміст фейкової новини на другий план. Інформація, переміщена в емоційний контекст, сильніше впливає і краще зберігається в пам'яті. Важливо й те, що фейки мають високу швидкість поширення⁸, а це приваблює споживачів штучно створюваною «актуальністю».

Навмисно створювану, зайву для розуміння змісту висловлення емоційність найлегше розпізнати, визначивши в медійному тексті штучне й недоцільне нагромадження емоційно забарвлених слів.

Опрацьовуючи на уроках медійні тексти, учитель має звертати увагу на роль емоційно забарвлених слів, класифікацію яких можна показати в таблиці 2.

⁶ Державний стандарт базової середньої освіти (проєкт). С. 4–9. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/standart-1206.pdf>.

⁷ Почепцов Г. Емоції створюють інші типи інформаційних потоків для нового людства. URL: <https://www.aup.com.ua/yemocii-sozdayut-inye-tipy-informacion/>.

⁸ Кудрявцева К. Динаміка поширення фейків в соціальному просторі. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту* : збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Академія української преси, 2020. С. 39.

Класифікація емоційно забарвлених слів

Групи емоційно забарвлених слів	Приклади
<p>Слова – назви почуттів, настроїв та пов'язаних із ними дій, ознак та станів: <i>щирість, жаль, гнів, ніжність, радість, тишається, соромитись, звитяжний; капосний.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Які мої почуття? Розгубленість, досада, навіть обурення. Сиджу на карантині, хвилююся й тривожуся: як тепер ЗНО складати? Переживаю невпевненість і сум... (З інтерв'ю).
<p>Слова, що містять оцінку предметів, явищ, подій: <i>роботящий, чепурний, корисно, чудово, сильний, красуна, базікало, розумака, силач, нуствобріх, нічмема.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Сторожова застава» - гарний приклад сучасного українського кіно. Дійсно, на початку фільму є жахлива сцена авткатастрофи, але її перекриває якісна постановка боїв та незрівнянні декорації. Кіно цікаве не тільки для підліткової аудиторії (З рецензії).
<p>Слова, у яких емоційну оцінку передано за допомогою суфіксів пестливості, зрублості; зменшеності, збільшеності: <i>зайчичок, кошенятко, ведмедисько, вітруган; рученька, ножиче; свіженький, новісінкий, малесенький, здоровенний; страшиночий; ЗНЯТИ? слова, що їх уживають дорослі в розмові з дітьми: питоцьки, спатки.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Плюшеву мишку з пищалочкою, м'ячик-смайлик купіть у нашому магазині для вашого котика, кішечки і кошенятка! (З реклами). • Бабусенько-бабусю, до серця притуплюся, для мене ти найкраща голубонько моя», – виконана маленькою конкурсанткою пісенька сподобалася не лише публіці, а й журі конкурсу (З репортажа).
<p>Оцінні синоніми до нейтральних слів: <i>базікати, верзти, патякати, тараторити, теревенити, гомоніти, туркотіти, торочити</i> замість <i>говорити</i>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Дві години він шкварив з трибуни без перепочинку; теревенив ні про що, прорікав виразно й лепетав нерозбірливо, галайкотів, балабонив і розпатякував про все на світі</i> (З відгуку про виступ).
<p>Лягідні слова (дівчинонька, подруженька) та лайливі слова (бовдур, тохтій, нетіпаху, дурепа).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Вавилонський ти кухар, македонський колісник, срусалимський броварник, Олександрійський козолуп, Великого й Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подільський злодюка, і всього світу і підсвіту блазень, самого гаспида внук, а нашого Бога дурень» (З легендарного листа запорожців турецькому султану).

Групи емоційно забарвлених слів	Приклади
<p>Метафоричні переноси за подібністю (підкреслюється подібність людини до тварини, рослини, міфічної особи, предмета.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • З'явився повний випуск програми, яку турецька телевізійна компанія ТРТ знімала на Хортиці. Зйомки проходили в історико-культурному комплексі “Запорозька Січ”. Ведучий програми, турецький актор Нехар Ерен навчився-таки володіти різними видами козацької зброї! Тепер він орел, а не козак! (З газети «День»)
<p>Емоційно-оцінні вигукі: <i>ей, ех, ах, ой, ох, тьху, ага, ого, оваа, ба, ось як, тьху на тебе!</i> Емоційно-оцінні вигуківі слова-речення із застиглою формою називного та кличного відмінків: <i>Мамо рідна! Ой, лишенько! Господи!</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Чи ти ба, до якого креативу змушує дизайнерів світова криза! Ого, який не лише дешевий, а ще й зручний спосіб винайшли для презентації нової колекції одягу для підлітків! Зветься він «дефіле манекенів» – одяг показують на манекенах або людях у манекених позах. Ага, саме в такий спосіб представили колекції літо/осінь 2020! (З репортажа з показу мод).

На нашу думку, під час опрацювання медійного тексту як дидактичного матеріалу учителю варто застосовувати такі популярні в медіаосвіті способи навчальної діяльності, як:

- особистісний (опис емоцій, спогадів, асоціацій, що викликає медіатекст);
- аналітичний (аналіз структури медіатексту, мовних особливостей, думок);
- пояснювальний (формування суджень про медіавитвір загалом чи про його частину);
- оціночний (висновок про його актуальність і правдивість)⁹.

Значні можливості для спостереження за вжитою в медіатексті лексикою надає вивчення таких передбачених чинною програмою тем, як: «Лексичне значення слова» (5 кл.), «Стилі мовлення» (5 кл.), «Поняття про публіцистичний стиль» (7 кл.), «Оцінна лексика» (11 кл.).

⁹ Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навчальний посібник / О. Барішпольець та ін. ; за ред. Л. Найдюнової, О. Барішпольця. Київ : Міленіум, 2009. С. 299.

2. Практика формування в учнів основ медіаграмотності під час навчання лексикології

Подаємо приклади різнорівневих завдань із застосуванням особистісного, аналітичного, пояснювального, оціночного способів навчальної діяльності.

5 клас.

Завдання 1. Прочитайте текст, оприлюднений на вебсайті бібліотеки (<https://shev.kyivcity.gov.ua/news/9210.html>). Визначте в тексті синонімічний ряд. Доберіть основне (опорне, ключове) слово, яке найчіткіше виражає лексичне значення поданих синонімів.

Рідна мова – основа основ духовної культури народу, важливий місточок, за допомогою якого здійснюється зв'язок поколінь.

Нашою мовою мовлять, речуть, розмовляють, говорять, балакають, оповідають, кажуть, гомонять, бовкають, гаркають, гиркають, лепечуть, белькотять поряд із нами й навколо нас люди <...>

У якій мові є ще така багатюща лексика, яка дає змогу вичерпно та влучно охарактеризувати людину, її поведінку, наміри, навіть її мовлення й ставлення до спірозмовників? Тож вивчаймо мову! Спілкуймося так, щоб цікаво було нам та з нами!

**Чи можна сказати, що використані в тексті синоніми розрізняються відтінками значень? Відповідь поясніть.*

**Які емоції викликав у вас текст? Значення слова «емоція» з'ясуйте за тлумачним словничком.*

**До чого закликає текст? До чого він спонукав особисто вас? Чи можна сказати, що такому впливові сприяли емоції, які текст у вас викликав? Поясніть.*

Завдання 2. До кожного з поданих слів доберіть із довідки синоніми, утворені синонімічні ряди запишіть. Чи передають записані слова емоції, тобто переживання людиною свого ставлення до дійсності, душевне переживання, почуття?

Здивування, цікавість, повага, захоплення, зацікавленість.

Довідка. Зачарування, пошана, інтерес, подив, зачудування, захват, шана.

**Із трьома утвореними синонімічними рядами (на вибір) складіть і запишіть висловлення «Мої враження від екскурсії до музею» для оприлюднення на шкільному вебсайті.*

**Яка роль у складеному вами висловленні синонімів? Чи зробили вони висловлення цікавішим для читачів?*

6 клас.

Завдання 3. Прочитайте тексти. Визначте стиль кожного, свою думку доведіть. Якому стилю мовлення властиве вживання емоційно забарвлених слів? Визначте такі слова.

Лисиця звичайна, або руда (*Vulpes vulpes*, syn. *Vulpes fulva*) — поширений вид роду лисиця (*Vulpes*) родини псові (Canidae). Довжина тіла тварини - 60–90 см, хвоста — 40–60 см, маса тіла - 6–11 кг. Забарвлення спини яскраво-руде, часто з неясним темним візерунком, черево біле, іноді чорне. Найчастіше лисиці оселяються на схилах ярів та пагорбів, вибираючи ділянки з піщаним ґрунтом. Нора, викопана самостійно, звичайно має кілька вхідних отворів. У більшості випадків (але не завжди) житло буває добре вкрите густими заростями. У вихованні потомства беруть участь обоє батьків. Ворогами для лисиці є яструбові (Accipitridae), вовки (*Canis lupus*) та ведмедеві (Ursidae).
(З Вікіпедії)

Цих рудих хитрунок вважають не лише найкрасивішими, а й найтаємничішими з-поміж лісових тварин. Їхне густоше хутро і пухнастий хвостик зазвичай вогненно-червоні. Побачивши цю чудову тваринку просто неможливо не закохатися в неї! А які ці лисички-сестрички вправні, спритні, хитрі, мудрі! Турботу про рудих дітлахів у лисичій сім'ї беруть на себе обоє батьків. Ще до появи лисенят татусь доглядає за своєю дружиною й допомагає їй облаштувати лігво. Руді батьки оберігають малечу від вовчиська, ведмедила та зажерливого лиходія яструба (З вебсайта «Моя планета»).

*Визначте слова із суфіксами, які надають їм зменшувально-пестливого або збільшувально-згрубілого відтінку значень. Які ставлення спричиняють та які емоції викликають слова з такими суфіксами в читачів?

*Чи характерне вживання емоційно забарвлених слів для статей Вікіпедії? З якої причини?

Завдання 4. Створіть допис до шкільного вебсайту про українських волонтерів, які допомагають медикам подолати пандемію, із використанням слів **добродій, милосердя, благодійність**. Чи є ці слова емоційно забарвленими? Яка роль таких слів у складеному вами медіатексті?

*Чи є запропоновані до використання слова складними за будовою? Доведіть це.

*Наскільки актуальними і правдивими є складені вами й однокласниками дописи? Які емоції й переживання викликають вони в читачів? Яка роль у сприйнятті медіатекстів належить емоційно забарвленим словам?

7 клас.

Завдання 5. Прочитайте текст. Визначте його тему й головну думку. Хто адресати тексту? Чи можна уявити його надрукованим у суспільно-політичних засобах масової інформації? Проголошеним як виступ у радіо- або телепередачі суспільного змісту?

Коли запитають, чи ви патріот, ви знітетесь і скажете: «Не знаю, хай судять інші». Любов до батьків та до рідної землі – почуття таке високе й безкорисливе, що про нього воліють мовчати. Але не всі. Є люди, які демонстративно, публічно заявляють про свою любов і б'ють себе руками у груди.

Чи сумісні з патріотизмом такі почуття, як черствість, заздрість, пиха, нечемність, шукання користі, гнів, неправдивість або зневіра? Якщо ними наділений «патріот» – значить, його патріотизм несправжній.

Слово «патріотизм» асоціюється з моральними поняттями, зокрема з порядністю. Словесний патріотизм нічого не вартий. Має бути діяльний патріотизм, який себе не афішує, але виявляється на кожному кроці.

Немає другого Дніпра і не буде іншої Батьківщини <...> Батьківщина – ваш дім, і він буде таким, яким ви його зробите. І ви свій дім повинні наповнювати духовністю (За Є. Сверстюком).

**Визначте емоційно забарвлені слова. Яка роль таких слів у мовленні?*

**З опорою на таблицю «Стилі мовлення» доведіть, що текст створено в публіцистичному стилі.*

**Дотримуючись публіцистичного стилю, поясніть різницю між патріотизмом словесним і діяльним. У відповіді вживайте емоційно забарвлені слова.*

Завдання 6. Прочитайте. Лексичне значення виділених слів з'ясуйте за Глумачним словничком. Визначте стиль висловлення. Звертеся з таблицею «Стилі мовлення».

На жаль, не кожен відрізняє від справжнього патріотизму його фальшиву сестру – шароварщину. А її чимало скрізь: на телебаченні, у побуті, а найгірше – у людських мізках.

Шароварщиною називають спекуляцію на національних мотивах, підміну національного його зовнішніми **атрибутами**. Українську національну культуру намагаються звести до найпримітивніших понять: якщо народний одяг – це обов'язково шаровари, якщо їжа – то передусім

сало й вареники, якщо народна пісня – то «Несе Галя воду», якщо танець – то тільки гопак <...> Якщо йдеться про козака, його зображують як дебелого дядька із шаблюкою й знову-таки в тих самих шароварах.

Хіба ж не шануємо ми минувшини, не пишаємося своєю історією, народним мистецтвом? Українці знають, шанують і бережуть своє коріння. Проте час не стоїть на місці. Українці – сучасна європейська **нація**. Вони працелюбні й освічені, налаштовані на стрімкий розвиток, відкриті до всього нового. А шароварщина – це звичайна відсутність смаку, що незграбно маскується під національне!

Спроба нав'язливого поєднання майбутнього з минулим цілком може прищепити несприйняття всього українського, недовіру до гідного майбутнього українського народу.

Шароварники грають роль щирих українців і закликають робити те саме інших. Проте грати роль українця й бути українцем – різні речі. Справжній українець нікого не наслідує, нікого із себе не вдає, він є сам собою. Він не грається в історію, він її творить.

Українці посідають гідне місце в колі народів світу (*Із журналу «Однокласник»*).

**Визначте тему та головну думку тексту. Чи є текст актуальним? Якою мірою?*

**Роздивіться ілюстрацію зі статті української Вікіпедії «Шароварщина». Наведіть відомі вам зразки шароварщини (пісні, виступи співоочих гуртів, мультфільми тощо). Назвіть емоції та почуття, які викликають у вас такі «витвори»?*

8 клас.

Завдання 7. *Попрацюйте у групах. Прочитайте уривок зі спілкування на форумі вебсайту «Моволюби».*

<u>Правдоруб</u>	<u>Дата: 15 квітня 2020, середа.</u> <u>Повідомлення 15</u>
 <p data-bbox="194 1318 415 1398">Група: користувачі. Повідомлень – 15. Статус – offline.</p>	<p data-bbox="471 1034 993 1193"><i>Друзі! Яке зло мене охоплює, коли чую лайливі слова! Невже ненормативна лексика, як називає оті непристойні слова наша вчителька, стає не просто прийнятною, а й звичною?!!! Бабуся скаржиться, що ведучі її улюблених телепередач не гребують навіть матюоччям!</i></p> <p data-bbox="471 1193 993 1410"><i>Мій дідусь пройшов німецькі концтабори, де, як ви розумієте, не дотримувалися мовної чистоти. А ви б бачили, як він реагує на оті бруднючі вислови! Мало не швидко доводиться викликати!!!! Добре, що він не чує, як між собою спілкуються школярі й студенти! Навіть у своїй школі я таке спостерігаю! Вже в інтернет ота клята лайка проникла!</i></p>

**Група: користувачі.
Повідомлень – 22.
Статус – offline.**

Чудово тебе розумію! Мене так само лайка взагалі, а в інтернеті, теле-, радіоефірі зокрема драгує невимовно. Гадаю, говорити про культуру, честь і гідність, про хоч якусь повагу до людей, які змушені цю гидоту слухати, тут недоречно. Звичайнісінька маніпуляція!! Послала популярна співачка когось там на <...>; повідомив відомий лікар, що ліки в нас <...> Та хто б звернув увагу на балачки тієї поп-діви або «діагноз» невихованого лікаря, якби не нецензурна лексика! А так – сенсація! Які в нас медики та співаки – сміливі, розкуті, сучасні, близькі до народу!!! А глядачі-користувачі стерплять усе – неповагу до себе, невміння грамотно висловлюватися тих, хто за професією нібито належить до інтелігенції, а насправді <...> Невиховані люди, зате вправні маніпулятори.

**Включившись в обговорення, сформулюйте й викладіть ваші думки щодо обговорюваного питання.*

**Свою позицію обґрунтуйте якнайретельніше. Лексичне значення слова «маніпуляція» з'ясуйте за онлайн-словником.*

**Доберіть нікнейми, що відповідають змісту ваших висловлень.*

9 клас.

Завдання 8. Прочитайте текст, визначте його тему. Лексичне значення виділених слів з'ясуйте за Словничком термінів.

Після Другої світової війни у Європі виникла потреба в ухваленні законодавчих актів, що забороняли б «мову ненависті» (hate speech). Мета цих законів – мир та захист від **ксенофобії** на європейському континенті.

«Мову ненависті» визначають як «усі види висловлень, які поширюють <...>расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, у тому числі у формі агресивного націоналізму і **етноцентризму**, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів». У цьому сенсі поняття «мова ненависті» поширюється на всі висловлення, спрямовані проти особи або групи осіб.

Водночас існує думка, що під категорію “hate speech” має потрапляти не лише агресивна лексика, що закликає до дискримінації чи принижує, а й створення негативних **стереотипів** щодо певних соціальних груп населення (*З інтернету*).

**Визначте в тексті зачин. Домисліть і запишіть кінцівку – висновок, що впливає з усього сказаного.*

**Виразно прочитайте текст. Завершіть його висловленням складеної вами кінцівки. Уживайте емоційно забарвлені слова. Яка роль таких слів у мовленні?*

**Чи доводилося вам спостерігати за вживанням «мови ненависті» молодими українцями? Стосовно яких груп осіб або окремих людей таку мову вживали?*

**Роздивіться плакат, створений у межах скерованої проти «мови ненависті» інформаційної кампанії «Слова ранять». Передайте враження від плаката, дайте йому оцінку. Вживайте емоційно забарвлені слова.*

Завдання 9. *Попрацюйте у групах. Використавши мережу Skype, організуйте та проведіть інтернет-дискусію на тему «Інтернет у житті сучасного учня». Обговоріть питання: «Інтернет зближує людей чи поглиблює самотність?». У виступах уживайте емоційно забарвлені слова.*

10 клас.

Завдання 10. *Прочитайте поезію Тетяни Добко. Визначте емоційно забарвлені слова. Окресліть їхню роль у мовленні, зокрема у спілкуванні за допомогою сучасних технологій.*

Мій друже

Ми загубились у просторі й часі,
Тепер SMS-ки заміники щастя,
Можна нічого уже не казати:
Клікнуть чи «лайк» миттєво послати.
Друже, мій друже! Алло! Де ти є?

В лісі зозуля кує про своє,
Час не стоїть, він втікає, як знати,
Може, вже завтра не зможем сказати:
«Друже, мій друже! Привіт! Добрий день!»
Вітер навів тужливих пісень,
Посмішка щира, родинне тепло,
Як це насправді давно все було...
Як же насправді я скучила, друже,
Разом із вітром душа моя тужить...
Хоч віртуальність не має меж, –
Краще зустрітись, щоб світ наш не щез.

**Як ви розумієте зміст останнього речення? Про який світ ідеться?*

**Які почуття до співрозмовника можна виразити, спілкуючись із використанням SMS та Viber? Чи спроможні емотикони (смайлики) повноцінно замінити слова? Чому?*

Завдання 11. Прочитайте. Які емоції та асоціації викликають у вас слова «шпрыхенфюрери» та «мовні наглядачі», «виправні роботи»? Чи є емоційно забарвленими слова «не жаліти» та «карати»? Поясніть, із якою метою вжито їх у тексті? З'ясуйте адресатів і мету медійного тексту. Які лексичні засоби вказують на його фейковість?

17 ГРУДНЯ, 2019 - 21:11 • НОВИНИ

Фейк: Українські «шпрыхенфюрери» за російську мову каратимуть навіть дітей

Українські «шпрыхенфюрери» в питанні використання російської мови «не пожаліють навіть дітей»: «мовні наглядачі» за недотримання норм закону про «насильницьку українізацію» збираються штрафувати «навіть дитячі садки і гуртки». 11 грудня апітпроп запустив нову хвилю фейків, спрямованих проти документа про використання української мови і, зокрема, проти призначеної уповноваженої з захисту державної мови Тетяни Монахової. Російські медіа залякують: «карати» за відмову від використання української мови будуть не тільки штрафами, а й «виправними роботами»...

**Висловлюйте свою думку про особливості структури та мовного оформлення медіатексту та їхню роль у вираженні змісту.*

11 клас.

Завдання 12. Прочитайте. Визначте емоційно забарвлені слова. Як вони впливають на сприйняття змісту медіатексту?

Без сучасного й якісного організованого інформаційного простору нації неможлива її політична єдність і формування національної ідентичності.

Якщо мільйони українських громадян позбавити доступу до всіх і всяких духовних цінностей, націю буде зведено до рівня тубільського племені, забезпеченого хіба що рекламою ритуальних танців шоу-бізнесу та ще «фольклором» у вигляді кримінальних серіалів. Якщо український громадянин буде позбавлений доступу до знання цінностей у найширшому

сенсі, він не знатиме, чим йому у своїй країні пишатися, – а це почуття, без якого не буває повноцінного громадянства.

Головне національне багатство кожної країни – люди, їхні здібності й потенціали (За О. Забужко).

**Витлумачте значення термінів «духовні цінності», «інформаційний простір». Звертєся зі Словничком термінів.*

**Якою мірою ви згодні з автором тексту? Відповідь аргументуйте.*

**Поміркуйте: які з відомих вам каналів телебачення або вебресурсів (сайти, блоги) ознайомлюють користувачів інтернету з духовними цінностями українського народу. Напишіть відгук про передачі (публікації), що їх продукує названий вами канал або вебресурс. Використайте у відгуку емоційно забарвлені слова.*

ВИСНОВКИ

Включені до навчального курсу лексикології елементи медіаосвіти мають готувати учнів до грамотної та відповідальної поведінки у світі інформації: навчати орієнтуватися в інформаційних потоках, критично ставитися до кожного медіатексту, мати аргументовану власну позицію щодо його змісту та форми вираження. Із цією метою необхідно ввести відповідний навчальний матеріал до шкільних підручників і посібників, створити актуальні методичні матеріали для вчителів. На часі підготовка й видання сучасного словника медійних термінів для учнів закладів загальної середньої освіти.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто аспекти реалізації елементів медіаосвіти під час навчання лексикології в закладах загальної середньої освіти. Подано короткий огляд основних питань упровадження у шкільний курс лексикології елементів медійної освіти, способів формування вмій розпізнавати дезінформацію, маніпуляцію, пропаганду на основі аналізу вжитих у тексті слів. Виокремлено дослідження науковців про вплив медіа на окрему особистість і громадську свідомість, маніпулятивні можливості медіа, особливості формування критичного мислення в умовах інформаційних, дезінформаційних і пропагандистських впливів.

Охарактеризовано медійну й інформаційну грамотність. Визначено найбільш ефективні шляхи формування медіаграмотності учнів закладів загальної середньої освіти. Наведено приклади різнорівневих завдань і вправ, які сприяють формуванню медійної та комунікативної компетентності. Доведено, що включені до навчального курсу лексикології елементи медіаосвіти готують учнів до грамотної і відповідальної поведінки у світі інформації, навчають орієнтуватися в інформаційних потоках, критично ставитися до кожного медіатексту, мати аргументовану власну позицію щодо його змісту та форми вираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 30.04.2020).

2. Дика Н., Глазова О. Розвиток емоційного інтелекту як важливий компонент методики навчання мови в закладах загальної середньої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки» : збірник наукових праць*. 2019. № 3. С. 105–112. DOI: 10.31494/2412-9208-2019-1-3-105-112.

3. Дика Н., Глазова О. Робота з медійним текстом в умовах модернізації навчальних програм з української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 31. С. 39–45. DOI: 10.28925/2311-2409.

4. Державний стандарт базової середньої освіти (проект). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/standart-1206.pdf> (дата звернення: 29.04.2020).

5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / Національна академія педагогічних наук України. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 30.04.2020).

6. Коропатник М. Медійна та інформаційна грамотність – одна із важливих компетентностей, які має формувати нова українська школа: виклики інформаційного суспільства. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 99–106.

7. Кудрявцева К. Динаміка поширення фейків в соціальному просторі. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту* : збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Академія української преси, 2020. 494 с.

8. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навчальний посібник / О. Баришполец та ін. ; за ред. Л. Найдюнової, О. Баришпольця. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.

9. Медіаосвіта і медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк ; за наук. ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

10. Найдюнова Л. Оновлення Концепції медіаосвіти: навіщо було потрібне і які зміни внесені. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16505/2016-04-27-onovlennya-kontseptsii-mediaosviti-navishcho-bulopotribne-i-yaki-zmini-vneseni/> (дата звернення: 28.04.2020).

11. Українська мова : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи (програми Нової української школи) /

Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 29.04.2020).

12. Українська мова : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи. *Дивослово*. 2017. № № 7–8. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalniprogrami-5-9-klas-2017.html> (дата звернення: 27.04.2020).

13. Українська мова : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. *Дивослово*. 2018. № № 7–8. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 28.04.2020).

14. Почепцов Г. Емоції створюють інші типи інформаційних потоків для нового людства. URL: <https://www.aup.com.ua/yemocii-sozdayut-inye-tipu-informacion/> (дата звернення: 27.04.2020).

15. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Академія української преси, 2018. 244 с.

16. Dyka N., Mykytenko V., Shkirenko O. Implementation of innovative technologies at the language learning at the New Ukrainian School. *New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries* : monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing. P. 123–140. DOI: 10.30525/978-9934-588-15-0.

Information about the authors:

Dyka N. M.,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Language and Literature
Institute of In-Service Training
of Borys Grinchenko Kyiv University
22 a, P. Tychyny ave., Kyiv, 02152, Ukraine

Glazova O. P.,

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Language and Literature
Institute of In-Service Training
of Borys Grinchenko Kyiv University
22 a, P. Tychyny ave., Kyiv, 02152, Ukraine